

A SZERB-HORVÁT KIEGYEZÉS UTÁN

A SZERB-HORVÁT KIEGYEZÉS megkötésével egyidejűleg feloszlott szenátus újjáalakítására az első lépés novemberben történt meg, amikor a régi, 1931. évi törvény alapján 47 szenátort választottak. A választandó szenátorok számának ez a megállapítása a törvénynek azon rendelkezésén alapszik, mely szerint az összes választási egységek minden 300.000 lakos után egy szenátort választanak. Eddig a belgrádi közigazgatási kerülettel együtt tíz ilyen választási egység volt, mivel azonban a bán-ságok számát a szávai és a tenger melléki bán-ságoknak Horvát Bán-sággá való összevonásával kilencről nyolcra apasztották, ennek megfelelően a választási egységek száma is tízről kilence csökkent. A szenátorokat nem

a nép választja, mert a törvény szerint a szenátorok választásánál csak a következők rendelkeznek választójoggal: az illető bánág összes választókerületeinek nemzetgyűlési képviselői; az illető bánág — kinevezett — összes báni tanácsosai; az illető bánág összes községi, illetve városi elnökei, a belgrádi közigazgatási kerületben pedig a nemzetgyűlési képviselőkön kívül a belgrádi, zimonyi és pancsovai városi — kinevezett — képviselőtestületének elnökei és alelnökei, Belgrád városának községi bizottsága, valamint a zimonyi és pancsovai képviselőtestületnek öt-öt bizottsági tagja.

A szavazásra jogosultaknak ez a vékonyka s így könnyen befolyásolható rétege s hozzá még az a tény, hogy a törvény nem titkos, hanem nyílt szavazást rendel el, s hogy a báni tanácsosok és a városi elnökök kinevezett, tehát a mindenkori kormány kénye-kedvétől függő személyek, érthetővé teszi, hogy az ilyen alapon lefolytatott szenátorválasztásoknak minden körülmények között a kormány teljes győzelmével kell végződniük. A mostani szenátorválasztással kapcsolatban meg kell még jegyezni, hogy a nemzetgyűlési képviselők, mivel megbízásuk a szkupstinának felosztatásával megszűnt, szavazati jogukat nem gyakorolhatták, éppen úgy, mint a Horvát Bánággá egyesített Száva- és Tengermelléki Bánág felosztott báni tanácsának a tagjai sem s hogy az 1933. évi községi törvény értelmében 1936-ban három évre megválasztott községi képviselőtestületek mandátuma is már lejárt s így a szenátorválasztáson voltaképpen a képviselőtestületek választotta községi elnököknek sem volt már törvényes szavazati joguk.

Mindezek a körülmények magyarázatát adják a különböző ellenzéki pártok azon elhatározásának, hogy a szenátorválasztásokon való részvételtől tartózkodjanak, az egy zentai bánág kivételével, ahol a kormánypárti lista 224 szavazattal győzött az ellenzéki listára leadott 42 szavazattal szemben. Az ellenzék tartózkodását a Davidović Ljuba volt miniszterelnök vezetése alatt álló demokrata párt elnöksége a következőképpen indokolta:

„A kiírt szenátori választásokat egyetlenegy törvényes testület nélkül, a régi reakciós törvény alapján, azaz nemzetgyűlési képviselők, választott bánági tanácsosok és a törvényszabta határidőn belül megválasztott községi elnökök nélkül fogják megtartani.“ („Vreme“, okt. 17). Ez a tényállás adja egyúttal magyarázatát azoknak a rendkívül éles cikkeknek is, melyeket a szenátorválasztások alkalmából főleg horvát lapok intéztek a szenátus intézménye ellen. Az „Obzor“ (okt. 28) szerint „még a kormánykörök sem állíthatják azt, hogy a szenátorválasztások eredménye a választók meggyőződését, vagyis a horvát, szerb vagy szlovén közvéleményt fogja tükrözni. A kormányban képviselt csoportok, különösen a paraszt demokrata koalíció olyan politikai ténykedésnek tekintik a szenátorválasztásokat, melyet a világpolitikai események hatása kényszerített ki. Ezek a politikai körök feltételezik ugyanis, hogy az események alakulása szükségessé teheti a népképviselő sűrű összehívását, mivel a mostani komoly órákban az ország nem nélkülözheti hosszabb ideig a törvényhozásnak legalább egyik szervét.“ A „Hrvatski Dnevnik“, a horvát parasztpárt lapja, november 12-i számában azt írta, hogy „a szenátorválasztásoknak Horvátországban semmiféle jelentősége sincs, a többi közt azért sem, mert csak egyetlenegy listát nyújtottak be ... A horvát közvélemény egyébként nem érti, miért van egyáltalán szükség szenátusra s miért kell a szenátorok napidíja és az elnökség fizetése címén kb. napi 40 ezer, tehát évente közel 15 millió dinárt fizetni? Sokkal helyesebb lenne ennek az összegnek a Horvát Bánágra eső részét, vagyis a 29%-nak megfelelő 4-5 millió dinárt szegényeink támogatására fordítani... A horvát közvélemény szerint egyáltalán felesleges a szenátus intézménye, de különösen felesleges az a szenátus, amelyet az érvényben levő választási törvény alapján állítanak össze. Ezért nem szabad azon csodálkozni, hogy ezek a szenátorválasztások Horvátországban senkit sem érdekelnek.“ Hogy ez mennyire így volt, mutatja a többi közt az is, hogy Kmjevic, a horvát parasztpárt főtitkára, a választások előtt Maők jóváhagyásával értesítette a Horvát Bánághoz tartozó községek elnökeit, mint szenátorválasztókat, hogy nem kell a

szavazás napján Zágrábba fáradniok szavazatuk leadása céljából, mivel csak egy listát nyújtottak be s így az ezen jelölt személyeket már megválasztott szenátoroknak lehet tekinteni“. („Obzor“, nov. 12)

Ilyen kirohanásszerű bírálatok olvastán önkénytelenül felvetődik a kérdés: ha a horvátok tényleg így vélekednek a szenátusról, különösen pedig a szenátorválasztásról szóló törvényről, melynek rendelkezései a legélesebb ellentétben állanak az általuk minduntalan hangoztatott demokratikus rendszer követelményeivel, akkor miképpen tudják összeegyeztetni ezt az elvi felfogásukat és meggyőződésüket azzal, hogy a megválasztott és kinevezett horvát szenátorok elfogadták a mandátumot? Válaszul erre a kérdésre az alábbi, egyéb indokokon kívül csak azt az önmagában igen gyenge érvet hozzák fel, hogy „a horvát szenátorok bevonulása a szenátusba még nem jelenti ennek az intézménynek a helyeslését“. („Hrvatski Dnevnik“, nov. 18.)

Az ellenzéki és horvát részről a szenátorválasztások ellen emelt súlyos kifogásokra, amelyek szerint ezeknek a választásoknak a kiírása és megtartása ellenkezik a kormány által is vallott demokratikus elvekkel, kormánykörökben azt válaszolták, hogy a kormány a szenátorválasztásoknak nem tulajdonít különösebb politikai jelentőséget, hanem azokat egyszerűen állami szükségességnek tekinti a jelenlegi bonyolult és felette veszedelmes nemzetközi helyzetben, amikor legalább egy képviseleti törvényhozói testületre múlhatatlanul szükség van. A szenátorválasztásoknak azonban politikai fontossága is van, amely mindenekelőtt a kormányban képviselt összes pártok és csoportok közös fellépésében és abban is mutatkozik, hogy a szenátorválasztások révén annyi idő után az államügyek intézésébe a horvátok népképvisellete is bekapcsolódik. A horvátok a passzív rezisztencia feladásával végre részt vesznek az összes állami ügyek intézésében és ezzel osztoznak a felelősségben is. Kétségtelen, hogy a horvátoknak az államügyekbe való bekapcsolódása jelenleg fontosabb azoknál az ellenvetéseknel, melyeket a szenátorválasztásról szóló törvény antidemokratikus rendelkezései ellen tettek. („Vreme“, nov. 14.)

A választás útján betöltendő 47 szenátusi mandátumot a kormányban képviselt politikai pártok és párttöredékek választási ellenfél hiányában már előre felosztották egymás között. A megállapodás szerint a kormánypárt (J. R. Z.) 25, a horvát parasztpárt 11, a szerb földművespárt 4, a független demokrata párt 3, Marković Laza igazságügyminiszter csoportja 2 és Maximović Boza közoktatásügyi miniszter csoportja szintén 2 mandátumot kapott. A szerbek 36 mandátumával szemben a horvátokat tehát csak 11 választott szenátor fogja a szenátusban képviselni,

A szenátusról szóló törvény értelmében a királynak, illetve a régens-tanácsnak joga van a miniszterelnök előterjesztésére ugyanannyi szenátort kinevezni, mint amennyit a törvény rendelkezése szerint választanak. A régens-tanács november 16-án egyelőre azonban csak 37 szenátort nevezett ki. Az alig 75—80 ezer főnyi bunyevácok, akiknek egy jelentékeny része horvát-nak vallja magát és Zágrábhoz húz, míg a másik része a Belgráddal való legszorosabb együttműködésre törekszik, nem kevesebb, mint 3 szenátort mandátumot kaptak, éspedig kettőt választás, egyet kinevezés útján. Ezzel szemben — s ez a kormány felfogására és eljárására felette jellemző — sem a félmilliónyi magyar, sem az ugyanilyen erős német kisebbség még nem kapott szenátori mandátumot. Mindkét kisebbségnek számarányához mérten külön-külön legalább három szenátori mandátum járna, ha pedig a bunyevácoknak nyújtott rendkívüli kedvezményt rájuk is kiterjesztenék, akkor mind a magyar, mind pedig a német kisebbségnek külön-külön 22 szenátori mandátumot kellene juttatni. A törvény értelmében a régens-tanács a király

nevében még 10 szenátort nevezhet ki, s így még megvan a lehetősége a magyar és német, mint egyáltalán az összes, több mint 2,600.000 főnyi nemzeti kisebbségeken esett sérelem legalább némi jóvátételének. Minden valószínűség szerint azonban legfeljebb 1 magyar és 1 német nemzetiségű szenátor kinevezésével fogják Jugoszlávia két legfontosabb kisebbségét: a magyar és a német nemzeti kisebbséget a kétségtelenül jogos igények figyelmen kívül hagyásával az „egyenjogúság“ nevében kifizetni, amint azt annakidején már a feloszlott szenátusban is megcselekedték.

Az így, részint választás, részint kinevezés útján összeállított szenátussal szemben, mely azonban a mai napig, tehát harmadfél hónap után sem alakult meg s így természetesen nem is ülészhett, felmerül a kérdés, mi történik ezután? A szenátus ugyanis nem önálló törvényhozótestület s ezért egyedül semmiféle érdemleges munkát nem végezhet. Amíg tehát a szkupstinai választásokról szóló új törvény alapján nem tartják meg a nemzetgyűlési képviselőválasztásokat, a központi kormány ezentúl is kénytelen lesz a rendes alkotmányos törvényhozói munkát törvényerejű rendeletekkel pótolni.

A szkupstinai képviselőválasztásokról szóló törvényjavaslat egyébként már elkészült s noha azt január hó közepéig hivatalosan még nem tették közzé, főbb rendelkezéseit Marković Laza igazságügyminiszternek, aki a minisztertanács 1939 egyik szeptemberi ülésén kapott megbízást a törvényjavaslat kidolgozására, a belgrádi „Politika“ január 7-1 számában megjelent cikke, a zágrábi „Novosti“ január 10-i és a »Hrvatski Dnevnik« január 12-i közlése nyomán nagyjából a következőkben ismertetjük:

A szkupstinai képviselőket az általános, egyenlő és közvetett választójog alapján választják községenkénti és titkos szavazással, mely gummigolyócskával történik, ahogy azt annak idején az 1922 július 27-i első választási törvény 63. §-a is előírta. A választást királyi ukázzal írják ki a belügyminiszter előterjesztésére és a minisztertanács hozzájárulásával. A választást az ország egész területén ugyanazon a napon kell megtartani. A választást kerületenként ejtik meg országos és kerületi listával. Az országot 57 választókerületre osztják fel. Hogy egy-egy választókerület hány közigazgatási járást foglal magában és hány képviselőt választ, azt az állami bizottság állapítja meg az illető kerület lakosai számának megfelelően. Általános elv az, hogy minden 50.000 lakosra esik egy-egy képviselő. Ha egy járásban az 50.000 lakoson felüli többlet meghaladja a 30.000 főt, úgy az illető járás még egy képviselőt választ. Eszerint tehát az 1931. évi népszámlálási eredménynek megfelelően a járásokban összesen 280 képviselőt fognak választani. Ezen felül minden pártnak vagy pártkoalíciónak, mely a választásokon részt akar venni és legalább 15 kerületben állít jelöltet, a kerületi listán kívül még egy 50 jelöltet felölelő országos listát is kell felállítania. Az egyes pártok vagy pártkoalíciók országos listáján szereplő jelöltek a listájukra az összes járásokban leadott szavazatok arányában jutnak mandátumhoz, ami lehetővé teszi, hogy a pártvezérek és egyéb kiváló politikusok az országos listán bekerülhessenek a szkupstinába, melynek tehát a javaslat szerint összesen 330 képviselője lesz, vagyis 43-mal kevesebb, mint az előzőnek. A képviselők megbízása 4 évre szól.

A központi és legfőbb választási szerv az állami bizottság, melynek tagjai az államtanács elnöke, a belgrádi semmitőszék elnöke, a zágrábi hétszemélyes tábla elnöke, a ljubljana, szarajevói és podgoricai legfőbb bíróságok elnökei és az újvidéki semmitőszék elnöke. Az államtanács elnöke lesz az állami bizottság elnöke. Az egyes szavazóhelyek választási elnökeit az a törvényszék nevezi ki, melynek körzetéhez az illető község vagy város tartozik.

Választójoga van minden 21. életévét betöltött jugoszláv állampolgárnak a katonai személyek kivételével. A nőknek az új törvény szerint nincs választójoguk. Képviselővé választható minden jugoszláv állampolgár, akinek választójoga van, tekintet nélkül arra, felvették-e a választók névjegyzékébe vagy sem, ha a választás napjáig betöltötte 30. életévét, ími-olvasni tud és bírja az államnyelvet. Tényleges állami, bányászati, városi vagy községi tisztviselők nem választhatók képviselőkké.

Jelölhetők azonban a tényleges szolgálatban vagy rendelkezési állományban levő miniszterek és egyetemi tanárok.

A törvényjavaslat egyik nevezetessége és nagy előnye, hogy teljesen elejti az 1931 szeptember 10-i választási törvény 61. §-ában statuált prémiumos rendszert, mely szerint az egész országban a legtöbb szavazatot elérő országos lista az összes mandátumok $\frac{3}{5}$ -ét, tehát abszolút többségét kapta meg s emellett az egyes választási kerületekben elért szavazatok arányában a fennmaradó $\frac{1}{6}$ felosztásában is részesedik. Kisebbségi szempontból viszont kirívó hátránya az, hogy — amint egyik legutóbbi beszédében Cvetković miniszterelnök is kijelentette — a nemzeti kisebbségek nem alakíthatnak önálló politikai pártot és saját programjuk alapján nem vehetnek részt a választási küzdelemben, hanem csak országos szerb vagy horvát pártok keretében és az ezekkel való választási együttműködés révén juthatnak az ilyen kényszertársulásról szerzett eddigi tapasztalatok tanúsága szerint legfeljebb egy-két kegyelem-mandátumhoz.

A horvát tartománygyűlési (Sabor) választásokról szóló törvény szintén elkészült már s amint Macek január 14-én Pál régensherceg zágrábi bevonulásakor az üdvözlésre Összesereglett néptömegnek bejelentette, a régens tanács a javaslatot már el is fogadta. A törvény rendelkezései elvileg általában megegyeznek a szkupstinai képviselőválasztásokról szóló törvény rendelkezéseivel, mindössze a következő lényegesebb eltéréssel: a törvény az országos listát mellőzi s a nemzeti kisebbségeknek is lehetővé teszi az önálló listával való indulást a képviselőválasztásokon, ha a Horvát Bánság 17 választókerületének bármelyikében össze tudják hozni listánként 100 ajánló aláírását. Minden 40.000 lakosra esik egy képviselő, de a megbízás csak 3 évre szól. A szavazati jog gyakorlását a törvény a betöltött 24. életévhez és hat havi helybenlakáshoz köti.

Hogy a törvény alapján mikor fogják megejteni a képviselőválasztásokat, az egyelőre még bizonytalan, mert ez nemcsak a külpolitikai viszonyok alakulásától, hanem a belpolitikai helyzettől is függ, mely egyáltalán nem zárja ki a hirtelen fordulatokat és meglepő változásokat.

Szerb ellenzéki oldalról, különösen a demokrata párt részéről azt követelik, hogy a képviselőválasztások kiírása előtt okvetlenül meg kell alkotni a már régebben esedékes politikai törvényeket, nevezetesen a sajtó, az egyesülés, a gyülekezés és megbeszélés szabadságát biztosító törvényeket, mert ezek nélkül a politikai és társadalmi téren való szabad szervezkedés teljesen lehetetlen. Szerb részről — s ide a kormánypárt sok híve is tartozik — még azt is hangoztatják, hogy mindenekelőtt meg kell teremteni a horvát és szlovén egység mintájára a harmadik, vagyis a szerb egységet a horvát és a létesítendő szlovén bánságon kívüli összes többi országrészeknek egy nagy szerb bánsággá való egyesítésével, s csak azután szabad belemenni a választási küzdelembé, melyet minden egyébtől eltekintve bizonyos aggályos külpolitikai jelenségek miatt sem tanácsos túlságosan siettetni.

Ezzel az ellenvetésekkel szemben a horvátok a választások, még pedig mind a szkupstinai, mind pedig a horvát tartománygyűlési (Sabor) képviselőválasztások mielőbbi kiírása mellett kardoskodnak a többi közt azért is, hogy a törvényhozás mindkét háza mielőbb elvégezhesse az állam teljes újjárendezéséhez szükséges összes előmunkálatokat. Belgrádi politikai körök szemrehányást tesznek Maceknek a választások sürgetése miatt, mert szerintük Maótk szem elől téveszti azt a körülményt, hogy az utóbbi időben jelentékenyen megerősödött szerb ellenzék a választási küzdelem során a szerb-horvát megegyezéssel a szerbséget ért sérelmek felsorolásával jelentékenyen csökkentheti a kormány választási esélyeit.

Ebben a vonatkozásban a szerbség sok mindent kifogásol és sérelmez, így pl. rendkívül rossz hatást tett szerb körökben a Horvát Bánság báni hivatalának az az intézkedése, amellyel az előző kormányok által a volt szávai és tenger melléki bánságban a horvát elem kiszorításával tömegesen alkalmazott

szerb tisztviselőket, akik közül sokan a horvát nép állandó zaklatásával és megsarcolásával akartak maguknak különleges érdemeket szerezni, elmozdította és más bánóságokba helyeztette át. Hogy milyen mérvű volt ez az „áttelepítés“, az kitűnik abból is, hogy a Hrvatski Dnevnik október 8-i jelentése szerint egyedül a pénzügyi igazgatás tisztviselői személyzetéből a jelzett napig nem kevesebb, mint 1116 áthelyezés történt. „Húsz éven át — teszi hozzá a lap — mások ették a horvát kenyeret, most itt az ideje, hogy a horvátok kerüljenek sorra s az idevaló szerbek.“ A báni hatóságoknak erről az erélyes eljárásáról a radikális borválság lapja, a „Hrvatski Narod“ október 6-i számában „Tisztogató“ címmel hosszabb cikket közölt, melyben a többi közt ezeket írja: „1918 decemberétől mostanáig a horvát területeket tervszerűen tele rakták a horvát nép legkíméletlenebb ellenségeivel. Ezeket a gyűlölködő ellenségeket az állami közigazgatás majdnem összes állásaiban elhelyezték annyira, hogy a horvát fiatalságnak még kilátása sem volt arra, hogy a közalkalmazotti pályán valaha még száraz kenyerét is megkereshesse ... A szándék az volt, hogy megsemmisítsék a horvát népet, mert az illetékes tényezők szerint az ország egész területén csak egyetlenegy nép és csupán egyetlenegy állameszme számára van hely ... Röviden: a mult a szerbség minden áron való gyarapításának és a horvátság kíméletlen sanyargatásának a jegyében állott.“

Még a szerb tisztviselők megrendszabályozásánál is súlyosabban estek latba és szerb körökben nagy felháborodást keltettek azok a Horvát Bánóság több helyén, főleg azonban Zágrábban elkövetett merényletek, melyeket olyan személyek ellen követtek el, akik az előző kormányok alatt a horvát népet politikai okokból sanyargatták és üldözték. A „Politika“ hivatalos jelentése szerint ezeknek a szerb-horvát kiegyezés megkötése óta elkövetett támadásoknak 10 halottja és számos sebesültje volt. Ezek a súlyos kilengések arra indították Maceket, hogy kiáltványt intézzen a horvátokhoz, melyben tiltakozik az ilyen alattomos támadások ellen, mert ezekkel csak azoknak tesznek szolgálatot, akik folyton azt hajtogatják, hogy a horvát nép képtelen saját magát kormányozni.

Míg ezek a támadások és a tisztviselők elleni rendszabályok főleg a más bánóságok területéről behozott szerb elemek ellen irányultak, addig a meg-megisméltendő és néha igen heves tüntetések, melyek a Horvát Bánóság különböző városaiban és egyes községeiben lezajlottak, inkább a horvát-szerb kiegyezéssel elégedetlenkedő radikális horvát rétegek megmozdulása. A tüntetéseket csak kisebb részben kommuniszták és egyéb szélsőbaloldali elemek rendezik. A főszerepet a horvát állameszme hívei, a Staréevie alapította jogpárt követői viszik, akik a megegyezésben elért eredményeket keveselik és az augusztus 26-i „vív-mányba“ való beletörődést a horvát ügy: az önálló és teljesen független Horvátország megvalósítására irányuló nemzeti törekvés elárulásának tekintik. Hogy milyen arányúak ezek a megmozdulások, azt mutatja többi közt a Spalatóban december 17-én lefolyt tüntetés is, ahol a hivatalos jelentés szerint több ezer ember vett részt. Itt a rendőrséggel való összeütközés során 1 halott és 7 súlyosan sebesült áldozat maradt a csatatéren. Tüntetésszámba lehet venni a zágrábi egyetem egyes fakultásain beiratkozott hallgatók egyesületeinek választási eredményét is. Ezek a diákegyesületek az ősz folyamán tartották meg alakuló közgyűléseiket s például a mezőgazdasági fakultás hallgatóinak egyesületi közgyűlésén a betervezett három lista közül a horvát nacionalista, vagyis frankista diákok listája 108, a horvát parasztpárti diákok listája csupán 82, a szélső baloldal, vagyis a szocialista és kommunista diákok listája 55 szavazatot kapott. A jogi fakultás hallgatóinak egyesületi közgyűlésén a frankista diákok listája 217 szavazattal győzött a Macek-párti joghallgatók listájával szemben, mely csak 172 szavazatot kapott.

A horvát tömegeknek ez a legkevésbé sem biztató megmozdulása és az egyre nagyobb arányú tüntetések végre arra készítették a báni hiva-

talt, hogy megfelelő megtorló intézkedéseket tegyen. Több, aránylag enyhébb rendszabály után, Subasió bán a letartóztatott tüntetők közül 43-at Lepoglavára szállíttatott és ideiglenesen ezt a városkát jelölte ki részükre kényszerlakhelyül. Egyes horvát lapok túlzottan szerbellenes hangjának a letompítására a bán betiltotta a Zágrábban megjelenő „Hrvatska Svijest“ (Horvát öntudat) című lapot, mert állandóan támadta és durván sértegette a szerbeket. De Micek is időszerűnek vélte az újabb közbelépést s ezért november 18-án körlevelet intézett a horvát parasztpárt összes helyi szervezeteihez, melyben kizárás terhe alatt megtiltja a párt tagjainak, hogy a „Hrvat Scout“ (Horvát Cserkész) szervezet tagjai sorába lépjenek, mivel ez az ifjúság nevelésére hivatott alakulat nevét november n-én „Domobran“-ra (Honvédő) változtatta s „mint ilyen frankista, nemzetellenes tevékenységet fejt ki és idegen eszmék szolgálatában áll.“ A horvát államjog intranszigenz híveit tehát most már maga Maéek is állam- és nemzetellenes elemeknek minősíti. A mind kellemetlenebbé váló tüntetésekkel egyébként állandóan foglalkozik a horvát sajtó is, így a többi közt a „Jutarni List“ vezércikkben figyelemzeti a horvát parasztokat, ne üljenek fel a túlzó elemek izgatásának, mert ezek idegen érdekeket szolgálnak. A tüntetők ellen fakadt ki már több ízben Krnjevic, a horvát parasztpárt főtítkára is, aki legutóbb a varasdi pártpropaganda-gyűlésen különösen a kommunisták ellen kelt ki, mondván, hogy ezek a diktatúra alatt komitácsi-szerepet vittek, most pedig folytonos nyugtalankodásukkal azt akarják elhitetni a világgal, hogy a horvát nép képtelen az önálló nemzeti és állami életre...

A tüntetések különben Belgrádot és a szerb területeket sem kerülték el, de itt majdnem kizárólag kommunista jellegük volt. A zavargások miatt a belgrádi egyetemi tanács kénytelen volt az ottani főiskolákon öt napi szünetet elrendelni és egy hónapra betiltani a diákelőadásokat és gyűléseket. Egy kommunista munkásokból és diákokból álló nagyobb tömeg tüntetés közben megtámadta az útját álló rendőrséget, mely erre fegyverét használta és 60 tüntetőt letartóztatott. Erről a nagyobb szabású tüntetésről a moszkvai szovjetsajtó is megemlékezett.

Az itt említett bomlasztó jelenségeken kívül rendkívül nyugtalanítják a szerb közvéleményt azok az elkülönülési törekvések is, melyek úgyszólván az összes horvát társadalmi, kulturális, munkás, sőt köztisztviselői és közalkalmazotti szervezeteknek és a különböző horvát érdekképviseleteknek a Belgrádban székelő központokból vagy szövetségekből való kiválására irányulnak. Ilyen értelmű határozatot hoztak eddig a többi közt a horvát ökölvívó egyesületek, színészek, vasutasok, gyógyszerészek és orvosok kamarája, tanítók, a zágrábi munkáskamara, sőt még a szabadkai bunyevác kereskedők és iparosok is, akik ugyancsak valamely horvát gazdasági szervezethez akarnak csatlakozni. Ez a mozgalom szinte feltartóztatlanul egyre tovább terjed és belátható időn belül az összes ilyen horvát szervezeteknek Belgrádtól való elszakadását és horvát nemzeti alapon való önállósulását fogja eredményezni.

A legnagyobb riadalmat keltette azonban a szerbeknél a horvátoknak a Vojvodina egy részére támasztott bizonyos igénye és ezzel kapcsolatban a r. kath. bunyevácok és sokácok egyre erősödő mozgolódása, valamint Bosznia és Hercegovina kérdésének felvetése. A bunyevácok fészkelődéséről és az ezzel kapcsolatos horvát álláspontról ízelítőül itt csak a következő néhány felettel jellemző és tanulságos adatot említem meg. A múlt év október 26-án a zágrábi „Drustvo Backih Hrvata“ (Bácskai Horvátok Társasága) társasösszejevetelt rendezett, ahol a többi közt felszólalt Covié Márko is. Beszédében rámutatott arra, hogy a „Horvát Bácskát“ lebecsülik, mint ahogy egyáltalán lenézik a Szabadka-Kattaro vonalán élő horvátokat. A Horvát Bánzágon kívül élő összes horvátok elégedetlenek és maguknak követelik a keleti horvát határt Szabadka—Kattaro vonalán... A Bácska kizárólag Horvátországhoz tartozik, még pedig a jog erejénél, nem pedig az erő jogánál fogva. A „Horvát Bácska“ (!) azt akarja, hogy Horvátországgal egyesüljön, azt

akarja, hogy a horvát államiság megalakításában közreműködjék és nem akar senki ugródeszkája lenni. Közös sorsot akarunk Zágrábbal és Horvátországgal, küzdeni fogunk azért, hogy véglegesen mi is Horvátországhoz tartozunk.“ („Hrvatski Narod“, nov. 3.)

A „Hrvatski List“ f. é. január 4-1 számában vitába száll az újvidéki „Dan“ című szerb lappal, mely a történeti valóságnak megfelelően azt írta, hogy a Vojvodina szláv-sága 1918 november 25-én Szerbiához csatlakozott. Igaz, — írja válaszában a horvát lap — hogy a Vojvodina 1918 óta Jugoszlávia alkotó része, de ezzel még nem lett szerbbé. A Bácskában és a Baranyában közel 200.000 horvát él, — a valóságban még a fele sem — az állami egység végleges rendezésénél a Vojvodinát illetően tehát a horvátoknak is lesz szavuk és teljesen hibás az az álláspont, hogy ez az országrész csak szerb. Torbar postaügyi miniszter (horvát) f. é. január 7-én résztvett a szabadkai „Bunjevačka Matica“ nevű bunyevác kultúregyesület ülésén, amelyen jelen volt Budanović r. kath. püspök is. A minisztert üdvözlő Rajić Blasko püspöki helynök beszédében a többi közt panaszképpen arról szólt, hogy a Bácskában lakó horvátokat (azaz a bunyevácokat) az iskolákban nem nyugati, hanem keleti szellemben nevelik, ami abban is jelentkezik, hogy a cirillírást erőszakolják rá a horvát (azaz a bunyevác) gyermekekre. Torbar miniszter mindenben helyeselte Rajić fejtegetéseit és a bajok gyökeres orvoslását helyezte kilátásba.

Hogy ezzel szemben viszont a szerbek is mennyire ragaszkodnak közismert hajthatatlan álláspontukhoz, az kitűnik a bácskai származású Bealić közlekedésügyi miniszternek a kormánypárt (J. R. Z.) újverbászi szervezetének f. é. január 9-1 értekezletén mondott beszédéből is, melyben kijelentette, hogy a Vojvodina Szerbiához tartozik s így ennek a tartománynak kettéosztásáról egyáltalában nem lehet szó. Az elszakított Délvidék körül támadt horvát-szerb vita és egyre jobban kieleződő ellentét az ottani magyar és német kisebbséget is igen közlelről érinti, mert a horvátok elgondolása szerint ennek a területnek is meg kell adni a teljes önkormányzatot.

A boszniai és hercegovinai kérdéstről, mely az augusztus 26-i meg egyezés óta a szerb és a horvát felfogás és a két nép közötti viszony igazi ütközőpontja, voltaképpen külön cikket kellene írni. Amióta Kulenović Džafer erdő- és bányaiügyi miniszter (boszniai muzulmán) a múlt év november 6-án kijelentette, hogy a jelenleg négy bánóság között megosztó Boszniából és Hercegovinából negyedik egységként szintén külön autonóm bánóságot kellene alakítani, mely a szerb, horvát és szlovén egység mellett az igazi jugoszláv egységet képviselné, ez a kérdés napirenden van és egyre hevesebb vitákra ad alkalmat. A szerbek, kevés kivétellel, hallani sem akarnak egy autonóm Bosznia és Hercegovina megszervezéséről, mert ez a nemzeti egység további megbontásához és a jugoszlávizmus gyengítéséhez vezetne és legfeljebb ennek a területnek felosztásába tudnának valahogyan beleegyezni abban a reményben, hogy egy üymódon, vagyis az alkotmány 116. §-a alapján rendeleti úton végrehajtott felosztás a két tartomány nagyobb és gazdagabb részét Szerbiának juttatná. A horvátok viszont a leghatározottabban ellenzik a felosztás tervét és a két országrész autonómiája mellett kardoskodnak, mert szerintük „Bosznia és Hercegovina földrajzi fekvésénél és etnikai viszonyainál fogva csupán mint autonóm egység teljesíthetné feladatát a horvátok és szerbek egybefoglalására és a széthúzó erőknek centripetális irányba való terelgetésére.“ („Obzor“, nov. 12).

Hogy a jugoszláv belpolitikának ezt a gordiusi csomóját hogyan fogják kibogozni, az egyelőre a jövő titka. Cvetković miniszterelnök felfogása szerint, melynek november 20-án a belgrádi, zimonyi és pancsovai J. R. Z. szervezetek Belgrádban tartott értekezletén adott kifejezést, „a főkérdésekről a nép fog dönteni szabadon választott képviselői útján s ha a nép így határoz, akkor nem kell attól a veszedelemtől tartani, hogy a nép bizonyos kérdésekről a saját érdekei ellen fog határozni.“

Horvát részről („Hrvatski Dnevnik“ nov. 14) erre azt felelik, hogy „a miniszterelnök fenti nyilatkozatát úgy értelmezik, hogy a Horvát Bánságon kívüli lakosságot szintén meg fogják kérdezni, hogy az állami egység melyik részéhez kíván tartozni s hogy erről az ő képviselői fognak dönteni.“ Hogy a népképviselőt ilyen irányú működéséhez fűzött remények mennyiben fognak valóra válni, azt már a közeljövő eseményei fogják megmutatni.

Ha mindezekhez hozzávesszük még a horvát részről minduntalan hangoztatott álláspontot, mely szerint a horvát kérdés a maga teljes egészében még nem oldódott meg, mert az augusztus 26-i megegyezés csak egyik állomása a horvát nemzeti törekvések megvalósításáért folytatott küzdelemnek; ha tudjuk azt, hogy Krbek Ivó egyetemi tanár és bányhelyettes szerint Horvátország mostanában az állami közösség egyedüli része, ahol a föderaliztikus állami berendezést gyakorlatilag végrehajtották s ezzel az egész állami közösség ugyanilyen átszervezésének útját egyengették („Savremenik“ január 2.); s ha végül figyelembe vesszük még azt is, hogy a horvát törekvésekkel szemben szerb körök már a „srbi na okup“ (szerbek, sorakozatok!) és „a szerbség veszélyben van“ jelszóval tömörülésre és megfelelő ellenakcióra szólítják fel honfitársaikat, akkor némi fogalmat alkothatunk magunknak arról a burkolt vagy nyílt ellenállásról és azokról a nehézségekről, melyeket a szerb és horvát vezető politikusoknak még le kell küzdeniük a kölcsönös megértéssel és elismerésreméltó államférfiúi bölcseséggel megkezdett állami átszervezés nagy művének sikeres és az államalkotó három nép teljes megbékülését eredményező befejezése érdekében.

IN MEMORIAM FRANK IVÓ. Ezzel a beszámolóval kapcsolatban, mely némi fényt vet a horvát kérdés sajátos jelenségeire és az új állami átszervezés vajadásaira, meg kell emlékezni arról a férfiről is, aki 1920 óta Budapesten élt és utolsó lehelletéig a Starcevic Ante alapította, de leghetesebb munká- és küzdőtársáról Frank-pártnak elnevezett horvát jogpárt államjogi programjának tántoríthatatlan híve és megalkuvást, behódolást nem ismerő előharcosa volt. Ez a férfi Frank Ivica, aki 1877 december 17-én Zágrábban született, ahol középiskolai és Zágrábban megkezdett, majd Bécsben és Grácban folytatott egyetemi tanulmányainak befejeztével ügyvédi oklevelet szerzett, s miután rövid ideig atyja, Frank Josip ügyvéd mellett dolgozott, Zágrábban ügyvédi irodát nyitott. Atyjának 1911 decemberében bekövetkezett halála előtt néhány nappal atyja kerületében képviselővé választották s a Sabornak egészen az összeomlásig tagja maradt. A horvát jogpárt államjogi programja a párt alakításakor a Monarchia keretében létesítendő trializmus volt, azonban a Horvát Alexander vezetése alá került ifjabb nemzedék már elvetette a trializmust és egy Magyarországgal bizonyos kapcsolatban álló, de egyébként egészen önálló és független Horvátország kivívását tűzte ki politikai céljául. A szerb-horvát koalíció azonban a legélesebben szembehelyezkedett ezzel a programmal és Budapesten, de Bécsben is, erélyes ellenakciót indított, mely azzal az eredménnyel járt, hogy az államfelforgató törekvésekkel megvádolt frankisták sohasem tudtak közvetlenül összeköttetésbe kerülni a magyar vezető körökkel. Mindazonáltal Frank Ivicának 1918 nyarán mégis sikerült IV. Károly királynál kihallgatáson megjelennie, aki nagy érdeklődéssel hallgatta az ő és két társa: Horvát és Pazman r. kat. lelkes előadását a horvát nemzet törekvéseiről. Az összeomlás előtt néhány nappal József főherceg is kihallgatáson fogadta Frankot, aki amellet Tisza Istvánnal is tárgyalt — sajna — minden eredmény nélkül, mert a helyzetet akkoriban már nem lehetett megmenteni. 1918 december 7-én Zágrábban Frankot letartóztatták, mivel a december 6-án lezajlott és vérbe fojtott szerbellenes horvát tüntetések megrendezésével vádolták. Tíz heti fogság után szabadlábra helyezték s miután úgy látta, hogy az általa és társai által tervezett önálló Horvátország kivívására irányuló akció végleg meghiúsult, külföldre költözött és 1920-ban Budapesten telepedett le, ahol minden politikai tevékenységtől tartózkodva, a fővárostól haszonbérlet 2—3 holdas földparcellán kertészkedett. Mindvégig hű maradt elveikhez és politikai eszméikhez, ragyogó példáját mutatva az igazán önzetlen, tiszta hazá- és nemzetszeretetnek és a férfias helytállásnak. Inkább vállalta a sokszor gyötrelmes küzködést és a nehéz gondok terhét, mint a megalkuvást

és lemondás árán való anyagi boldogulást és közéleti érvényesülést. „Többször felszólították — írja Macek félhivatalosa, a „Hrvatski Dnevnik“ (dec. 21) —, hogy térjen haza az emigrációból és lépjen be azok közé, akiknek az egymást felváltó kormányokat kellett kiszolgáltatniuk Macekkel és a horvát parasztpárttal szemben. De Frank inkább Budapesten maradt, ahol december 20-án utólérte a halál.“ Búcsúztatóul ideiktatom Vucetic Stipe lelkésznek a „Hrvatski Narod“-ban (jan. 5) közölt cikkéből ezt a néhány sort: „Az apa az ő hatalmas felkészültségével a sajtóban, a Sabor-ban, a regnikoláris értekezleteken a horvát nemzet jogainak szószólója. Méhszorgalommal összegyűjti a kérdésre vonatkozó adatokat, elmésen magyarázza és indokolja azokat s aztán átadja a gondosan összeállított egész anyagot nemzetének. Fiai, Vladimir és Ivica, ha nem is oly lángeszűek, mint apjuk, az ő nyomdokain haladtak kezdettől fogva életük végéig. Mivel a boldogult Frank Ivica egész működésével mindvégig a horvát nemzeti eszme félelem- és gáncsnélküli zászlóvivője volt, én neki szentelem ezt a szív mélyéből fakadt megemlékezést/. Nyugodjék békével az áldott magyar földben!

PROKOPY IMRE